

Kiss Károly:

Illiberális világközpontok?

(Megjegyzések egy Hvg-interjúhoz)

E zavaros fejtegetés közgazdász szerzője még korán, Pálinkás József MTA elnök fiatalítási kampánya során és annak jóvoltából lett akadémikus. Azt állítja, hogy a fő világhatalmi központokat fokozatosan eluralja az illiberalizmus. Ez a gazdasági törvényszerűségek semmibe vételével jár és ezért lassul a gazdasági növekedés.

Illiberalizmus alatt a neoliberalizmustól való eltávolodást érti, amelyet szerinte Németországban Gerhard Schröder, Amerikában pedig Bill Clinton vitt végbe. (Clinton illiberalizmusába még a gender-politikát és az identitáspolitikát és belekeveri-beleérti.) „Az illiberalizmusnak van egy filozófiai része, miszerint az államnak mitikus képessége, hogy jobban tudja, mi a helyes irány, mint azok, akik a saját vagyonukat kockáztatják” – mondja.

A közgazdasági elméletekben jártas olvasó erről a következőképpen gondolkodik. A klasszikus, liberális közgazdaságtan, vagy újabb változata, a neoliberális elmélet (mely Európában 1979-ben, Margaret Thatcher-rel jelent meg, Amerikában pedig Reagan-nel, ahol a monetarizmus formáját öltötte) a kormány beavatkozását a gazdaságba a minimumra kívánta csökkenteni, azt nem tartotta kívánatosnak. Ezt megelőzően azonban a második világháború után Európában kialakult jóléti közgazdaságtan a pozitív externáliák generálása szempontjából kifejezetten kívánatosnak tartotta az állami beavatkozást. (Ilyenek az oktatás és az egészségügy fejlesztése, mivel az egészséges és jól képzett munkaerő a munkáltatók számára is kívánatos, hasznot hoz, a foglalkoztatás elősegítése állami eszközökkel, vagy az aktív szociálpolitika, mely megteremti a társadalmi békét.)

Németországban Schröder és Angliában Tony Blair nem a neoliberalizmustól távolodott el, ellenkezőleg, annak ellentététől a jóléti államtól; és éppenséggel a neoliberalizmus irányába. Azaz a szociáldemokráciában ők vitték végbe azt a fordulatot – ha nem is olyan mértékig – mint Thatcher és Reagan a konzervatív oldalon. (Clinton nem tudom, hogy keveredik a képbe.)

Az állami beavatkozás alapja tehát nem „az illiberalizmus által az államnak tulajdonított mitikus képesség” hanem a szociáldemokrata jóléti rendszerek több évtizedes gyakorlata volt a második világháború után. Szerintem kérdéses, hogy a fogalmat egyáltalán indokolt-e a gazdasági rendszerekre, gazdaságpolitikákra használni. Eredetileg (Fareed Zakaria megfogalmazásában, aki annak idején a Newsweek szerkesztője volt) azt jelentette, ha egy kormány a legális választásokon megszerzett hatalmát a továbbiakban demokrácia-korlátozó intézkedésekkel tartotta meg. (Ebben egyetértünk.)

Nézzük akadémikus szerzőnk további zagyvaságait. Miért tartja Amerikát illiberálisnak. Trump rögtönzései, önkényes intézkedései miatt – ez a minősítés elfogadható. Sőt, akár még az „anarcholiberális” is. De az, hogy a „mélyállam” lebontását párhuzamba állítja a szovjet-orosz bolsevikok 1917-tel kezdődő, a múltat végképp eltörölni igyekvő törekvésével, erős

túlzás. Az amerikai mélyállam alatt én a hadiipari komplexum, a pénzvilág és a politika egyes képviselőinek az összefonódását értem. Azt, amely pl. az ukrán belpolitikába való folyamatos beavatkozással és a NATO-tagságra biztatással kiprovokálta az oroszok támadását.

Miközben a nyilatkozó az amerikai állapotokat az orosz bolsevikok által 1917 után teremtett helyzethez hasonlítja, nem veszi figyelembe az előzményeket. A gender, a woke, a cancel culture tobzódását. Azt pl., hogy az amerikai egyetemeken olyan állapotok uralkodtak, mint Kínában a 60-as-70-es évek fordulóján, a nagy kulturális forradalom idején. Tehát e mostani „anarcholiberalizmust” éppenséggel az az anarchia váltotta ki, amiből az átlag amerikainak már nagyon elege volt.

Szerzőnk illiberálisnak nevezi a kínai gazdasági rendszert is. Ezzel egyet lehet érteni, csakhogy ennek mi értelme van? Kína nem az állami beavatkozás erősödése felé tart, hanem abból jön (jött) kifelé. A diktatórikus, direktív tervezés rendszeréből a piacgazdaság felé. A kínai rendszer jellegzetességeit jól írja le, de én megmaradnék a hagyományos elnevezéseknél, a piaci szocializmusnál, vagy az államkapitalizmusnál. Az a sommás megállapítás pedig, hogy „a fő világhatalmi központokat fokozatosan eluralja az illiberalizmus, mely a gazdasági törvényszerűségek semmibevételével jár és ezért lassul a gazdasági növekedés” Kínára egyáltalán nem érvényes. A gazdasági növekedés ugyan ott is lassul, de Kína fokozatosan az élre tör: szemtanúi vagyunk pl., amint az információtechnológiában utóléri, majd kezdi lekörözni az Egyesült Államokat és a tudományos kutatásban is az élre tör. . Tehát az a világlátás, hogy a hatalmi központokat eluralja az illiberalizmus, és ezért azok hanyatlanak, Kínára semmilyen értelemben sem vonatkoztatható.

És vajon mitől illiberális az Európai Unió? És akkor mi mik vagyunk, ha már az EU is illiberális? Azért – mondja a szerző – mert „az egyes tagállamokban fokozatosan erősödik az állam szerepe az egyetemektől az egészségügyön át a bankrendszerig és a tőzsdei szabályozásig”... És ha az Unió illiberális, akkor miért épp az illiberális kormányoknak van vele a legtöbb bajuk? – „Azért, mert ők a politika mezőny jobbszélén vannak”... Az interjúban nem merül fel, de ezek szerint az EU vezetőinek föderalista törekvései is az illiberalizmus körébe tartoznak. – Ezen a ponton az olvasó azt kérdezi: akkor mi nem illiberalizmus, ami a mai világban történik?

Az interjút Farkas Zoltán készítette, akit én kiváló közgazdásznak tartok. Az interjú alanya Csaba László akadémikus. (Akiről azt tartom, hogy mindent tud, de semmit sem ért.) Összességében tehát az interjút úgy értékelhetjük, hogy szerzőnk nagyot akart mondani, és ezért felvázolt egy elfogadhatatlan általánosítást.

Tanulság: ne akarjunk mindent egy kalap alá venni, mindenre ugyanazt a minősítést ráhúzni. A politika, a gazdaság ahhoz túl bonyolult, maradjunk meg a differenciáltabb értékeléseknél.

Az interjú a Hvg 2025. június 12-i számában jelent meg.

Göd, 2025. június 30.

